

STILLE PRACHT

HET BELGISCH STILLEVEN 1750-1940

Een schildergenre dat het op de kunstmarkt steeds erg goed doet is ongetwijfeld het stilleven: de kunstige voorstelling van levenloze dingen, iets wat we in de Franse benaming «nature-morte» letterlijk terugvinden.

Hadden kunsttheoretici uit een lang vervlogen verleden zoals Alberti, Van Mander, Félibien of De Lairese geen te hoge dunk van het stilleven - zij stelden het schilderen van bijbelse of mythologische taferelen boven alles - dan veranderde die appreciatie snel vanaf de 18de eeuw.

In zijn «Discourses on Art» stelde Joshua Reynolds dat eerder welk onderwerp waardig was behandeld te worden door een kunstschilder.

200 jaar later is het voor ons quasi onmogelijk het revolutionaire van deze uitspraak toen nog in te schatten.

Maar de kunstschilders en het amateurspubliek hebben niet gewacht op het fiat van mensen als Reynolds: in de 17de eeuw reeds waren in zowat alle Europese landen schilders werkzaam die zich in het stilleven specialiseerden. Vlaanderen en Nederland spanden daarbij ongetwijfeld de kroon. De *dramatis personae* uit het 17de eeuwse circuit zijn in regel alle goed bestudeerd. Voor de twee volgende eeuwen is dit veel minder het geval.

Noordzee-magazine nodigt u uit kennis te maken met de voorname kunstenaars die in ons land tijdens de 18de en 19de eeuw omwille van hun stillevens bekend waren.

Wanneer we twee uitlopers van de barokke traditie - J.B. BOS-SCHAERT (+ 1756) en G.L. COCKLERS (+ 1751) - niet meetellen, zijn de eerste twee kunstenaars die we ontmoeten Leuvenaars:

Jan-Jozef VERHAEGHEN (Aarschot, 1726 - Leuven, 1795) kreeg van zijn tijdgenoten de bijnaam «Pottekens-Verhaeghen» omdat hij voornamelijk stillevens met keukengerei penseelde: schotels, kannen, potten en pannen in koper of ceramiek, uitgesteld op en rond een keukenkast. Meteen onderscheidde die bijnaam hem van zijn broer Pieter-Jan, een late Rubensepigoon.

Zijn stadsgenoot **Martin VAN DORNE** (1736-1808) beoefende een minder prozaïsch genre stillevenschildering: hij bracht vooral gekunstelde voorstellingen van bloemen en vruchten. Bloemen en vruchten zijn ook het hoofdbestanddeel in het oeuvre van een zestal stillevenschilders die we in de late 18de en in de vroege 19de eeuw situeren. Stylistisch horen ze thuis bij het rococo of het vroege neo-classicisme.

Michel-Jozef SPEECKAERT (Leuven, 1748-Brussel, 1838) presenteerde bloemen en vruchten, vaak in rieten korfjes, geplaatst op marmeren sokkels die soms figuratief gesculpteerd zijn. Af en toe combineerde hij dit alles met voorstellingen van dood wild - hazen en gevogelte.

Ook schilderde hij dood wild, opgehangen aan een haakje. Deze elementen bleef hij steeds weer variëren.

Pieter FAES (Meer, 1750 - Antwerpen, 1814), leerling van de Antwerpse Academie, schilderde bloemstillevens en bloemen/vruchtenstillevens in de geest van de grote Hollandse meester Jan VAN HUYSUM: een virtuoze schildertechniek met gladde afwerking, een S-vormige compositie van het boeket dat daardoor een zwerige indruk maakt, een zacht maar bont coloriet met vage contouren; het boeket geplaatst op een marmeren tablet met de signatuur er als het ware in gebeiteld.

In de trant van FAES werkten **Joris-Frederik ZIESEL** (Hoogstraten, 1755 - Antwerpen, 1809), die echter ook dood wild en vogelnestjes schilderde; **Jan-Frans ELIAERTS** (Deurn, 1761 - Antwerpen, 1848) en **Jean-Frans VAN DAED** (Antwerpen, 1764 - Parijs, 1840) die vooral in Parijs furore maakte in en rond het Napoleontisch hof.

Alexandre SCARON (Brussel, 1788 - Elsenne, 1850) beoefende hetzelfde genre als de voorgaanden maar in een meer uitgesproken klassicerende trant.

Tenslotte noemen we nog **Jan-Baptist BERRE** (Antwerpen, 1777 - Parijs, 1838) die naast landschappen en diertaferelen ook bloemstukken schilderde en stillevens met dood wild. Net als VAN DAEL maakte ook BERRE vooral in de Franse hoofdstad carrière.

Romantiek & Biedermeier

In de vroege 19de eeuw, de postnapoleontische periode, vervangt de romantiek stilaan het neoclassicistische ideaal. Basisgegevens voor de romantische stroming waren o.m. de heimwee naar een ideëel verleden, het verre, exotische, onbekende, onbereikbare, bovennatuurlijke.

Ideeën die eigenlijk moeilijk op het stilleven schilderen toe te passen zijn. Een meer gematigde stroming waarin de burger zich meer terugvond dan in de wat extreme romantiek wordt met een Duitse term als «Biedermeier» omschreven. Daar vinden we dan ook de meeste stillevenschilders van de romantische generatie terug; maar vergeten we niet dat de protagonisten van het neoclassicisme soms tot diep in de 19de eeuw werkzaam bleven. Stijlen bestonden niet na maar naast elkaar.

In die tijd ook, steeg het aantal schilders van «secundaire» genres ten opzichte van de «primaire» zoals de religie- & historieschilderkunst en het genretafereel gestaag.

Ook de stillevenschilders. In deze discipline situeert zich verder ook het overgrote gedeelte van de toenmalige vrouwelijke kunstenaars.

Wat bij deze meesters opvalt is hun be-

trekkelijk kleurloze levensloop: een carrière zonder hoogten of laagten; romantisch geïnspireerde daden, kruidige gebeurtenissen. Het waren kunstenaars die nog volledig vast zaten in het aloude stramen van de kunstenaar-vakman die zijn professionalisme in een ambachtelijke sfeer beoefende.

Ondanks de prachtige bloemcomposities of accessoirestillevens die ze op hun doeken toverden en die tot mijmeren aanzetten, waren het in wezen no-nonsense-kunstenaars met duidelijke commerciële ingesteldheid, tuk op de onderscheidingen en de expositiemogelijkheden die de officiële, conservatieve circuits boden.

Te Antwerpen was **Lucas SCHAEFELS** (1824-1885) verreweg de belangrijkste stillevenschilder van zijn generatie. Be-

roepshalve was hij leraar «sieraadtekenen» aan de Antwerpse Academie, was tegelijk zowat de officieuze feestdecorateur van de stad, d.w.z. dat hij de leiding kreeg van de opbouw der straatversiering en bij speciale gelegenheden.

Daarnaast was hij dus stillevenschilder. Meestal zijn het pronkerige keukeninterieurs met dood wild, vis, groenten, fruit, ceramieken en metalen vaatwerk, kunstig tot een pyramidale opstelling samengebracht.

Het best kunnen we zijn stijl als neobarok omschrijven: zijn stillevens zijn duidelijk geïnspireerd op voorbeelden van zijn 17de eeuwse Antwerpse voorgangers. We krijgen vaak de indruk dat hij zijn stillevens in de 17de eeuw situeert: een soort historiserend stillevenschilderen dus.

Een vaag gehouden suggestie van een keukeninterieur, met betegelde muren bijvoorbeeld, een vogelkooitje, een kast, sluit het geheel af.

François CHARRETTE-DUVAL (1807-1895) tussen 1836 & 1878 te Brussel werkzaam, slaagde er wonderwel in van het typische laat-18de eeuwse bloemstuk een overtuigende romantische variante te creëren: moderne accessoires zoals vruchtenschalen in boheems kristal of metalen sierkannen in diverse neostijlen, alsook modieuze bloemen zoals rozen en zwaardlelies, of eigentijdse meubels waarvan het bovenblad als tablet voor de compositie fungeert waren daartoe de middelen, gekoppeld uiteraard aan hoogstaand schildertechnisch meesterschap.

Soms zijn zijn bloemstillevens thematisch zoals zijn «Mariamaand» uit 1849.

Nadat hij te Parijs begonnen was met de uitbouw van een muzikale carrière opteerde **Henri ROBBE** (kortrijk, 1807 - Brussel, 1899) tenslotte voor een schildersleven. Hij kreeg lessen van zijn oudere broer Louis, de vermaarde veeschilder en debuteerde met een «stillevens met tulpen» in het Salon 1841 te Kortrijk. Daarna was hij een regelmatig en succesvol exposant in binnen- en buitenlandse salons. «Robbe la fleur» noemde men hem ter onderscheiding van zijn broer... Ook bij hem herkennen we duidelijk de romantische stijl, met warme kleuren bevallige composities en fijn gebalanceerde schakeringen van licht en donker.

François HUYGENS (Brussel, 1820 - Kortenberg, 1908), leerling van de Brusselsche Academie, kende enige bijval met zijn dood-wild-stillevens: fazanten, patrijzen en ander lekkers opgehangen aan een boomtak, met jachtgeweren op het voorplan; ook geliefd waren zijn mar-

mertabletten waarop hij ananassen, pioenrozen, veldbloemen en gevogelte op een wat artificiële wijze met elkaar wist te laten harmoniëren.

Soms nam hij wat meer afstand van zijn montages, wat hem toeliet een personage in het stilleven te betrekken. Hierbij greep hij terug naar een procédé dat het ook reeds in de 17de eeuw goed deed: een vensteropening omgeven door klimplanten, met op de vensterbank een uitstalling van vruchten, groenten, wild, bloempotten en keukengerei. Zuivere «biedermeier»-atmosfeer!

David DE NOTER (Gent, 1818-Alger, 1892) voert ons, net als zijn voorganger **VERHAGHEN** binnen in de wereld der rijkeluiskeukens en dito provisiekamers: op keukentafels bouwt hij ware visioenen op met groenten, fruitsoorten die toen ultieme luxe waren, gevogelte, pensen, kreeften, waardevol schotelgoed en koperwerk. Tomaten, perziken, meloenen, schaaldieren, kreeft.... het was inderdaad maar voor een happy-few weggelegd.

DE NOTER streeft duidelijk de zelfgenoegzaamheid van zijn koperspubliek: hetzelfde dat zich dergelijke rijkgepulde tafelen kon permitteren. Ook hij voert soms een personage binnen in zijn stilleven; dat impliceert een grotere afstand ten opzichte van het stilleven zelf, en zo krijgen we een blik in de keukenruimte. Overigens valt ook DE NOTER op door zijn sterke techniek en feilloze textuurweergave.

In de geest van de zoëven besproken schilders werkten nog heel wat andere kunstenaars: **Edouard VANDEN BOSCH** (Antwerpen, 1828- Brussel, 1878) te Brussel, **Auguste VAN HEERS-WYNGHELS** (?-?) te Brugge en **J. François VAN CASTEL** ca. 1820-?) te Antwerpen.

Tenslotte vinden we ook de eerste vrouwelijke schilders uit ons overzicht **Augustine VERVLOET** (Brussel, 1806 -?), echtgenote van Jan VERVLOET, leraar en directeur van de Mechelse Academie.

Marie-Célestine GOSSELIN (Brussel, ca. 1826-1853), die in 1850 de Oostendse marineschilder François MUSIN huwde. VERVLOET & GOSSELIN brachten bloemen- en fruitstillevens, naast werken met dood wild en dode vogels.

In een volgend nummer bekijken we de realistische en impressionistische meesters van het genre.

Norbert HOSTYN

Het Museum voor Schone Kunsten Oostende organiseert binnen enkele jaren een tentoonstelling rond het thema Belgische stillevenschilderkunst 1750-1914. Eigenaars van schilderijen worden verzocht contact op te nemen met de museumdirectie, Norbert HOSTYN - conservator, Wapenplein, 8400 OOSTENDE; tel. 059/80.53.35; fax 059/70.40.35.